

philippine studies

Ateneo de Manila University • Loyola Heights, Quezon City • 1108 Philippines

Pahiwatig ng Ulan, A Hint of Rain, 2 Baryasyon sa Tema ng Paglaho, Eclipse, Lovingly yours, Pulot at Kakanggata, Orasyon 3 (siyamsiyam sa pitupito), Gulong ng Palad, Misteryo sa Hapis, Sey!, Tala ng May-akda: Balik-Sariling Wika....

R. L. Santos

Philippine Studies vol. 43, no. 3 (1995): 512—530

Copyright © Ateneo de Manila University

Philippine Studies is published by the Ateneo de Manila University. Contents may not be copied or sent via email or other means to multiple sites and posted to a listserv without the copyright holder's written permission. Users may download and print articles for individual, noncommercial use only. However, unless prior permission has been obtained, you may not download an entire issue of a journal, or download multiple copies of articles.

Please contact the publisher for any further use of this work at philstudies@admu.edu.ph.

<http://www.philippinestudies.net>
Fri June 30 13:30:20 2008

mong tadtad ng bala: haplus-haplos ng malalambot na ugat ng kanya malapit sa paliguan ng kalabaw sa isang bukid sa Tarlac. Ni hindi nabatid ng masa na iyong idinambana ang karaniwan mong pangalan. At ako, ang natatandaan ko lamang, ay ang iyong labing nasugatan ng aking ngipin at ang dugong aking nilulon: pagkain ng aking pagharap sa hunyangong panahon.

R. L. SANTOS

Pahiwatig ng Ulán

Tuyót, alimpuyóng alabók.
Bukid.

At sa haplít ng hangin,
talahib,

Lungayngáy, sa lupang
tibág.

Lunting nagkulay-
tinggâ

Kaluwangan
na ngayón,

May-bakod, sementado, kalye,
kumpól-kabahayán

Ng súbdibisyóng pagapáng
sa paanáng

Bundók. Palamuting
lata

Sa laylayan ni Makiling:
Bubungán

Uslí-uslíng antena
ng télebisyón,

Tila kalaykáy sa tining-
tiniblás.

Waláng alitaptáp sa baleteng
sinibák.

Si gagambá, hintáy
ng hintáy.

May ambón.
Waláng bangóng ulán.

A Hint of Rain

Dry, swirling dust.
Ricefields.

& wind-whipped,
Talahib, bent

To the ground,
A green, green vastness

Grey now, subdivided,
streets,

Blocks of bungalows
Inching up the mountain slope.

Makiling's hem,
spangled

With tin. From rooftops,
TV aerials,

Like rakes
Against the settling dusk.

No fireflies roam felled
balete.

A spider waits
& waits.

It drizzles.
Once-fragrant rain.

2 Baryasyon sa Tema ng Paglahò

1.

Simbilis umurong,
Bawat isá sa kaniyang kalahating daigdig,
Sa kalawakan niyón, lamíg,

Mala-pelús na pagitan, siyá náng
Simulâ ng laho't pagtabáng.
Daglí itóng kasanayan

At siyang gising: bituin ay bubog,
Palamuti ng langít-langitan
Kung saán

Mariín ang kutób, ang bagabag-dibdíb:
May aninong dumukit sa araw,
Sa katiyakang hakáb sa mga araw . . .

Liwanag: maamò, minsa'y
Haplós,
Kulay,

Rosa-lila ng bukáng-liwaywáy,
Taál na kasibulang
Tinangáy

Ng dapit-hapon, paniniláw
Matapos ang singáw—
Tanghali. At agád

May dungis ang buwán.
 Kasabáy ang hinayang,
 Galit, agos ng isáng katahimikang

Itím, gaanó máng tiisín, uuring
 At uuring, bawat isá sa kaniyang puwáng,
 Kung saán, siya'y kabanalang

Tálusalíng.
 Simbilís liliman ng paglahò,
 Alalahaning

Kitá'y nagyakap, minsan,
 Náang ang isá sa isá'y kaniyang hugis,
 Sariling kabuuán.

Hawak ná'y pinawalán.
 Pinagluksá.
 Pinawalán.

2.

Na-húlídáp. Lutong-makáw. Puso'y
 di basta-basta kákasá,

at pag-atrás, simbilís tadtarín
 ang sinangkalang langit,

tepok káng daigdíg ká.
 Tukól. Araw ay santambák

na kinalkál sa Smokey Mountain,
 mga wa-is ná, at may sabing:

"Aaaaaay, naglahong
 liwaywáy . . . (Hambóg! Dedbol,

boss, ginapos,
 lutáng sa Pasig.) tuwina!"

At ang darling móng buwán,
 bahagyang kapitan ng amag,

uurong at uurong,
siyá'y krus, banál pá sa dilang

banál, binaboy.
At ang sigáw: "Kumasá!

Gintô sa gintô . . .
(Tinansô, sweetheart,

ang kalis, katapát,
'sáng kusíng!)"

Tapos, gigimik:
medyo pa-luha-luhang-buwaya

na kahit lumusót, ibabasket
láng palá.

Eclipse

A holdup. Loaded dice. Hearts
won't simply up the ante

but quit, & no sooner
thrash heaven to pieces,

than reach dead end,
as in: Smokey Mountain,

the pits,
& you're sifting garbage,

wisening up,
saying:

"Aaaaaaay, the dawn,
tarnished . . . (Humbug's dead,

boss, hogtied,
drifting down the Pasig.) always!"

& the darling moon
no sooner mildew,

than retreat,
as in: the holier cross sacrileged,

crying: "Put up!
Gold for gold . . .

(A swindle, sweetheart, your
nicked coin, for the grail!)"

Then, a gimmick:
nothing to lose but

crocodile-tears, for basket cases
merely.

Lovingly yours,

Though I say the things I wish to say
They are needless, their own flame conceives it.

—John Ashbery

Siyangâ. Pangungusap. Walâ namáng pag-imík.
Naglambitin ang daán-daáng katagâ sa hangin
At aywán . . . samantalang umabot mán sa walâ,
(Subukang idrowing alinmáng gilid ng paningín)
Kahit di seryosohin, kampeon ang pusò
Sa bidahán, No. 1 (puláng rosás

Kunó sa labi) sa bandáng huli'y hangin
At alingasaw, ngunit ibá ang datíng sa pusò,
Pakpák kayâ? Pagaspás-panikí o pag-imík
Ng metaphysical at dilím? Maligat na paningín
Palibhasa'y di na bale kung laglág ang rosas,
Bubót na malay ang bunga. Plastik. At walâ.

Palagáy náng kababalaghán, may pintíg ang pusò,
Tinik namán kasi'y kabaliwán ng mga rosas,

Parang surrealismo sa unang kabig at pag-imík,
Naturál, resulta'y lihís sa 20/20ng paningín:
Waláng punít na tiket sa makatà, walâ.
Salamangkero! Máy sa-tagibulag! Pero hangin

Sapagkát hiram at pumípilantik ang pag-imík
Sabihing "perlas" pá ang silangan, at, pusò,
Mahalagáng buhayin sa dibdíb ang "rosas",
Ang "bukas" na ka-style ng sariling paningín
At umanó'y rima ng tulâ. Sige, kung walâ,
Ikáw rín, bayaang mautál ang hangin

Kapagká paganí-ganitó at ganoón, walâ
Ní kalabít na hóy, torpe kang pusò!
(Sa totoó, de-kolorete, taksíl ngáng rosas)
At nunò ng harót bastá bago ang paningín
Kung "postmodern" ikà ngâ at kesyo hangin-
Maynilâ. At pagkatapos . . . pagkatapos oo, pag-imík

Paekis-ekis, saranggola ni Kulás sa hangin
Ngunit sisté palá nitó, kung sa paningín
Ay tila masyadong segunda-mano ang pag-imík,
Hagulhól ng balo, abá! e kung puro rosas,
Medyo kabaduyáng inayawán ng Eloy's at walâ
Sa uso, alám mo namán, pusturyoso ang pusò,

Dead na dead sa místisahíng hangin:
(Tatalikod ang mutyâ) uod sa pangá ng rosas
At katutubò, yaring-Batangas ang ganti ng pusò.

Pulót at Kákanggatâ

Alangán namáng
Lumapot pá ang dugô
sa pagsuyong-
Hunyangò, mga papuring

Kiliti sa birhen/
Ngiyáw—
pusang-lampóng—

Nganínganíng
 Magmánibaláng
 ang nahinóg,
 Mulíng gumuhit

Sa bumbunan ang nalugás
 Káuumpóg
 sa bubóng ng langit.

Unang pinupog
 Ang matamís.
 At
 Sa hulí, pulpól dín

Ang karayom kulób-sinong
 bubuyog.
 Sapát ná—

Katahimikang katambál
 Pag-aninaw sa sinag
 ng buntót-
 Bulalakaw—

Puwíng, sa inagaw
 ng agiw, ng aninong
 Kasukob sa kapét pandesal

(Kung may almusál),
 Tiím-bagáng
 Umaga-
 Umaga.

Orasyon 3 (siyámsiyám sa pitúpitó)

(Itó dáw ay lámán ng kaha-de-yerong nahukay sa ilalim ng hagdanan ng kumbento. Pitumpúng araw binungkál ang semento, asulehos, piyedra tsina na waláng gamit kundî tig-isang pala at piko. Sabi ni Manang Dolores, ibinaón daw itó noóng panahóng gumantí ang katutubò at pinágtatagâ sa ulo ang santóng garing, de-bastidór, de-gonse at lahát ng rebultong sumampá sa dambanà ng dayuhan. Si Manang Dolores ay anák

ni Impóng Husta na anak ni Katalinang anak ng pari, kayá't totoo ang sinabi niya. Si Katalina'y nobya ni Berong na organista. Nasa kumbento pa nga ang teklado ng órganó. Sumapi si Berong sa Aglipay at nagtatag ng rondalya. Iniwan si Katalinang katolika serada, namanglaw hanggang hukay. Ito'y idalangin minsan isang araw. Parang awa mo na.)

Panambitan:

O espíritung tagapamagitan, diyosang
mulà ulo
Hanggang talampakan ay pintakasi
at no mas amor
D'Aparri hasta sa Jolo,
ikaw na hatol
Ng hilot, aseyte alkamporadong
inilaan sa kapanganakan
Niríng mga suhi, kamíng
walang patumanggá,
Awa ang hulò at pututunguhan
sapagkat talagmák,
Palibhasa'y daig ng lupa
ang apoy-banyuhay,
Bumalangkas, kaparis ng kawayang
suhay sa batalan
Kahit sawsaw-pusali,
O bisà ng makapangyarihang
Arbularyo, orapronobis ng pagtawas
kontra usóg

(Bulóng)

Luhang-dalagang pitás
sa kabilugan
Dahon ng alagaw
Tiník ng aroma
Mapupulang bunga
ng susong-kalabaw
Ugát-amorseko
Kahoy na itim
ng alitagtág

Pandanggo
ng pindang at baóg sa Obandó

(Andante amoroso)

At tayo ná sa Antipolo
 Para de la pas y buen biyahe
 at doón
 (Maghele-hele, bago, kiyere)
 Kasúy? Suman? Manggáng
 hinagkán pô ng Mayo ang pisngí
 (Sus! Sin pekado konsebida!)

At kahit hindî
 Oo-na-láng
 Magkano ngâ?
 Sige ná suki
 napúpunô
 ka ng grasya

Inggóng:

Lingíd sa matyág at kaalamang-prayle noón
 Kung bakit mahilab sa madlâ ang santakrusan
 Ng kaibáng tauhang lumakad sa prusisyon
 Kaipala'y ang tampók ay ating Inambayan
 Upang isulong ang layunin ng rebolusyon
 (Mamatáy daw siyá kung itó'y kabulaanan!)

Reyna Sentensiyada:

 naka-piríng
 may kadenang kaladkád sa kalsada

Impanta Hudith:

 ulong pugót (ni Padre Dámasó) ang bitbít
 sa kanan,
 hawak sa kaliwâ ang espadang duguán

Abogada:

 sa mga inaring mangmáng
 matamís ang magíng pensiyonada

Banderada:

 Inasám-asám, malayang Luz-Vi-Minda

(At kulang na lamang dáw si Laurang
 Birhen, at ang konsorte, si Plorante)

Kamarera:

Mga pamusturang handóg ng galante:
Traheng asúl na may burdáng pilak—
 (pang-a-otso ng Disyembre)
Hikaw, puwit-ng-baso—
 (pang-araw-araw)
Ang puro diyamante—
 (hikaw-pang-a-otso)
Rostrilyong tubóg sa pilak—
 (pang-a-otso
 pang-araw-araw)
Korona, 18 kilates, medyalunang
Gumagalaw ang 25 estrelya—
 (pamistáng-bayan
 pang-en-grande
 pang-a-diyés ng Disyembre)

Manang:

Pag a-nuwebe namán, sin alahas,
Sin trahe (at náng ipamalas
Na lilok-eskultór ang birheng matandâ,
Ang sa Aglipay, kopya, birheng batà)
Saká isásakáy sa pagoda, at más
Y menos alás-diyés ang tawíd pa-San Jose,
Ibábabâ, prusisyón kuntodo repike,
Hosana, bendisyón, deograsyas,
(Mulíng nagkita ang mag-asawa!)
Sa daungán maghíhiwaláy ang dalawá
At pagoda'y lalaot, ilúluwás
Mulá ilog-Malabon/Navotas

At dí basta-basta makukunan
Ng retrato, pag dí kursunada'y
Hindíng-hindí pabababâ sa altár,
Mukhâ ay kulasím, minsan ngâ,
Sa laylayan, amorseko—patunay,
Siyá'y naglakád, nagmínilagro

Madláng-tao:**(Alegro sa tuwâ)**

Sapagkát ang Inambathala'y
 Ká-iná-inahan/sintáng kasintahang
 Idinambanà,
 Ngayó'y Iná-sa-Baklarang
 Salus impirmorum
 ng may gabà
 At diwatà pa rín de bigláng-awà
 in séykulá séykulorum

De la Nabál/ de los Anheles
 La Konsolasyón/ del Rosaryong
 Poténsiyá ng kalmén, eskapularyo,
 Agnós, koreya, mga benditadong

Gapos, peniténsiyá sa aming
 Pinaghati-hati delos prayles:

Kinarambola ng Agustino
 Rekoletos, Pransiskanos
 Atbp, atbpáng
 Todoslosantos,
 Isinakáy sa kaní-kaniyang karosang
 de-kuryente

(Amante, puntóng Iloilo)

(O ilaw! Bukód-tanging ningas ng matáng
 Selyado.
 Ng punteriyáng angaw-angaw na káluluwá!)
 Ng binyág-Dominikano, kawan ng karismatik
 Kontra
 Dì mahuli-huling taták-born-again
 at naglabulabo ná
 ad mayorem dei gloryam (dáv)
 'ikà ng suwitik na mga
 Hesuwita.

Paliwanag:

Sa pangkaraniwang kahulugán, ang "orasyon" ay dasaling katólikó pagtugtóg ng kampanà sa tanghalì at dapit-hapon. Ngunit sa mga di gaanóng nasakop ng kumpanyo, ang orasyon ay mga bulóng, mga inúusál ng arbularyo't mangkukulam sa kanilang paggagamót, o sa paglalapat ng engkanto.

Mulá a-otso hanggáng a-diyés ng Disyembre ang kapistahan sa Malabon. Ang a-otso ay pistá ng Birhen Imakulada, a-nuwebe'y pistá ng tabíng-ilog kayá't may pagoda, ang a-diyés, pistáng kabayanán.

Nang humiwaláy sa simbahang katólikó ang maka-Aglipay, pinág-agawáng pilit ng dalawáng panig ang patronang birhen. Upang manumbalik ang kapayapaan, ipinanakaw ng alkalde ang estátuwá at ipinakopya upang magkaroón ng tig-isang patrona ang Aglipay at Romano. Sa husay ng pagka-lilok, di malaman kung alín ang naging padrón at alín ang kopya. Itó'y lamán ng pagtatalo ng taumbayan magpahanggáng ngayón.

Sapagkát taguring milagrosa, marami sa mga nakaríriwasáng taga-Malabon ang nag-alay ng hiyás at mamahaling kagamitán sa birhen. "Kamarera" ang tawag sa mga babaing taga-ingat nitó.

Dalawá sa mga milagro ay ang pagbabâ daw ng birhen sa dambanà upang dalawin ang mga karatig-baryo; at ang di maipaliwanag na pagbigát daw ng imahen sa tuwináng ibababâ upang kunan ng retrato.

Gulóng ng Palad

Sus! Kapalarang anák ng huweteng!
Pagkát suwerte'y di binalasa
At waláng alás ang bangkarote
sa kartadang

Oros: buwán,
nagbabaga sa hátinggabi
ng sikmurà,

Naglugay ang mga mutyà
(Paraluman!)

Sa putíng buhangin,
(O birhen!)
Batóng buháy

Ng dalampasigang dinayo,
(O donselyang tumalikod!)

Kinákalabít
(O punyál na pitó sa pusong
dolorosa!)

Ng Kanô/Hapón/Insík:
(Iták ni San Bartolome!

o, lamig ng karit
na gumuhit
sa gulugód?)

Kalabít, sutsót sa dilím

O pasuwít ng tadhanà?
(Sikát! Dumungaw siláng
lahát, sa daming bitbít,
1) maleta, 2) bag, 3) kahóng-
balikbayan (stereo? betamax?
karaoke?) Naks!
Ang ngitian nilá kay Kuyang,
(O bagong bayani!)

Bukas/
(O kináng ng gintô!)

Makalawá
(Kináng ng pilak!)

Ipápasadát
Isúsugál sa lansangang
(Waw!, kináng ng nikeladong

Katás ng Saudi
(. . . may agimat: antena't kabayo
sa tapalodong

kahit kolorum
ambós yatà sa swipistik
pag dekolores
at kilabot sa chiks . . .)

Hihirit,

(Ma-basted mán
may ibúbugá pá ang kilometrahe!)

Sagád, sagadsád
Sa kabán

O kabaong ng suwerte.

Misteryo sa Hapis

1.

‘ikà nga’y: Anóng kapararakan?

Ikunót mán
ang noó
at igiít—

“Bakit akó?
Bakit akó?”

(Para bang titigil ang trapik-edsa!
O kayá’y
pag-urong ng bahâ sa espanya,
Dí na bá babalong ang buhay?)

Buwenas mán
O malas, naisin
o hindi

‘ikà nga’y: Ayós ang boksing!

May kásunduan ang dagat at hangin:
Salpukan sa batuhán!
Kapagdaka’y
Higanti! Siyáng banat sa buhangin.

2.

Tumutol?
Kung ibig, ipukól—
bisig
at kumpól-kumpól na kamaó

Sa hangin! Sinong matitigatig?
(Pulís? Waláng pulís
at háharurót ang bus. Buntót
ng bagyóng humáhagibis!)

3.

(Daanin namán dáw sa pangarap!)
Ang mangarap
ay sumakáy sa tsupér na lasíng
ay dobleng singíl ng konduktór
ay mamulot ng upós
ay dagán ng prusisyón ng Senyór
sa Quiapò

Hikaw ná, kuwintás pá at singsíng.

4.

Nanggigigil
ang Don Kanutong nagutos sa alon:
“Tigil!”

5.

Aháy, buhay, tuksóng/
suntók
ng panahón,
Kita’y
bulâ, angkás sa tuktók ng alon,
mga di-malay-anhín,
nilupák sa lusóng,
ipá ng palay
Na tátahíp-tahipín sa dapyó,
Palamon
sa puyó ng hangin!

Sey!

Sa stage, si Meyor, d' gést-op-ónor:
". . . wastóng pamumuhay, kaibigan,
Kailangan nating mátutunan."

(Ahém.)

At bumulóng kay Sir, sikyúng si Kumander:
"*Ang payapà, malinis*
(Waláng tatò sa katawán):
Siyá ang maka-*tao*,
Maka-Diyós, maka-bayan . . ."

(Ayós

At T.Y.! Okey na rín s'amin sa estero,
Kahit nagtátampisáw sa bulók,
Lamók, bangaw. At óks ang tagarito,
Sanáy sa last 2 minits,
Dribol ng dribol, hinahabol ang
Lahát ng sánamabíts na upós,
Bubog, tansan, árimuhunáng
Puntos sa kiluhán ng pangarap.
At anumáng agap ng karitón, kulang,
'sáng plastik lang yán,
Ng araw-araw naming flying soser
(Inóóber-da-estero na kuwán).

Bale na lán. T.Y. Lalo't, Sir,
Inunggóy mó sa tóng ang watch-car-boy,
Mandukot/mátiklò, tipong hinalò
Sa kúng anú-anóng ander d' Manila Bay
(Ops, wâ ná ko séy!), magíng jumper
'tang 'nang sa Smokey ay may sagasà.
At kúng saganà sa hulás na Jollibee
E shyút bá sa buhay-McDô? 'bagay,
May hamóg ang ngusò ng kuwatro kantos.
May táym-áwt na pa-rugby-rugby. T.Y.
Sa 'yo ná ang pa-kúl at limós.
Géym ang pasugál. Gúd kami sa lamay . . .)

Tala ng May-akda

Balík-Sariling-Wikà: Ang Sisté, Karanasán, Patutunguhan

Sa ganáng akin, magbuhat pá noóng araw, Inglés ang wikang angkóp sa makabagong tulâ. Dahilán marahil sa kabig ng “Plorante at Laura,” nagmistulang iniwan ng panahón ang tuláng Pilipino, labí ng siglo XIX, anupá’t biláng ng biláng ang mga katagâ, waláng bitâw sa panghulíng-rima at may ugóy ang ritmo na parang duyan o kayá’y silyang tumba-tumba. Malamáng sa hindí, ang mambabasa’y takaw-humulà at dí dapuan ng sorpresa.

Taliwás sa Inglés, ang karamihan sa salitang Pilipino ay binubuò ng maraming katagâ. Halos waláng salitáng pangalan, pang-uri, pandiwà o pang-abay na may isáng katagâ lamang. Kayá’t maligoy na mapáng-akit ang tunóg ng ating wikà, wangis músikáng Italyana sa habâ ng hiningá.

Hindí namán ibig sabihin nitó na ang ritmong animoy tahíp ng pulsó at ang tonong punto-diretso ay malayong datnín.

Itó namá’y naaari lalung-lalò kung hahanguin sa gawí ng sálitaan. Pansinín kung paano dí binibigkás, kinakain ang mga pang-ugnáy, pandiwang pang-ugnáy at ibá pá na ang kapalít ay “-g” o “-ng” na isinasabit sa punong-salitâ, e.g. “lupang hinirang” sa halíp na “lupà ay hinirang” o “lupà na hinirang” o “lupà ang hinirang.” (Pansinín díin na ang ganitóng may dugtóng, kapág lagak sa hulihán ng linya, ay tuluyang kákabit sa linyang kasunód.)

Kung tunóg ang pag-uusapan, ang pagkukulang na itó’y pinúpunán ng sari-saring díin, i.e. malumay, mabilís, malumì, maragsâ. Pinipigil ng mga inipit na tunóg ng malumì at maragsâ ang daloy ng ritmo. Tulóy, nagiging kusà ang mga pahingá’t pagtigil, maging ang pag-bali sa linya.

Ang madalás na pag-gamit ng salitáng inuulit, o ang pinagsanib, ay nagbibigay katangian sa wikà.

Sa Pilipino, ang paulit-ulit ay upang pagyamanin ang kahulugán (e.g. malakíng malakí, waláng-walâ), o itó’y bawian ng halagá (baháy-bahayan, sakít-sakitan), o isalarawan ang kilos-kulít (sulyáp ng sulyáp, patingín-tingín). Tandaán na lamang kung gaano ang tuwâ ng banyagâ sa ating mga palayaw (Bingbing, Bongbong, Tingting, atbp.), mga pangkarinyong-bulilit, sa mga nakababatà lalo’t sa bunsóng anák o kapatid (Nenè, Totoy, Nonoy, Neneng, atbp.), upang matantò ang hilig sa inuulit na tunóg.

Kapunâ-punâ sa salitáng pinagsanib ang dami ng kumbinasyon:

pangalan + pangalan (anák-araw); pang-uri + pangalan (patáy-gutom); pang-uri + pang-uri (abót-tanáw); pandiwà + pangalan (balikbayan).

Bukód sa itó’y masinop, ang magsanib ay nagbibigay kulay, at kadalasan, katutubong lasa sa salitâ (e.g. saló + puwít = salumpuwít = silya). Kung iisipin, marahil ay magamit díin ang kasanayang itó sa pagdakíp ng mga panlalawigang kaibhán ng wikà.

Sa salitáng Pilipino, ang kahulugán ay bumabatay sa díin (e.g. bukas = kasunód na umaga; bukás = abyerto). Samakatuwíd, pangangailangan at

dì lamang kuskós-balungos ng makatà ang nagsasabing kung ilálathalà, lapatan ng hustóng tuldik-diin ang mga salitâ upang matukoy ang kahulugán at pagbigkás, sa ganitóng paraan, mawari ang kumpás at músiká ng tulà.

Tulad ng kundiman, ang bálagtasan ay lampás ná sa panahón. Paminsan-minsan, silá'y sinásariwà sa mga gabí ng pasinayà at pagbalík-tanaw. Totoó, medyo binuhay ng tugtuging "rap" ang tangkilik sa rima. Ngunit sa hataw at bayó ng kumpás, sa kaniyang mariín at tubò-sa-kalyeng estilo, ni bahagyá'y dì máuulinig sa "rap" ang yumì at delikadesa ng nakaraáng siglo.

Upang umani sa kabataan ngayón ng bagong taga-tangkilik, ang tulà ay dapat náng umayon sa panahón, lumaban ng sabayan sa "rock" at "disco," tumulad sa kaniláng lakás-ng-datíng. Itó'y siyang nagúudyók sa aking humanap ng karampatang pagkakáhalò, ng kahustuhang timbáng sa pag-gamit ng taguring sinauna at mga bagong-tubò.

Oo ngà at may panganib dito. May mga pagkakataóng maging makendeng, sunód-sa-uso lamang ang tulà, mapunò ng salitáng bilasà o maging bastòs. Subalit bale-todo na siguro kung mangahás at mátuklasán ang tagintíng ng sa balaná'y mákahulugáng pagwikà.

Kung akó mán ay nagsimulà sa Inglés, higit na mabalanì sa akin ngayón ang magsulát sa Pilipino. Sa málaón o mádali, makadaramá ng pagbatak mulà sa iyóng ugát.

Manapá, higit na angkóp ang sariling wikà sa pagbuhay ng dì lamang ilán sa ala-ala. Málasáp kayà sa wikang banyagà ang tamís ng pagbasa ni Nanay (noóng kamí'y mga batang pinatutulog ng tanghali) sa lingguhang karugtóng ng mga nobela ni J. Fausto Galauran sa *Bulaklák* at *Liwaywáy*? At ang mga salitáng tubò-sa-bakuran, ang kakaibáng sisté ng isang purók ay lalò ang tingkád kung sa kaniyang sariling puntó bubuhayin.

Walà náng tatalas pá, higit na aalat sa sisté ng banság-Malabon. Buóng mga angkán doón ang nátaguriáng "bulabog" sapagkát may ninunong pabulyaw kung magsalitâ; o "bayabas" sapagkát siyá'y masungit, mapaklá ang pagmumukhâ (akalà mo dáw ay bagong-kagát sa bayabas na bubót); o "kokak" (ng palakâ) sapagkat nápakahilig sa tsismis.

At may mga tema na másasabing "Pinóy na Pinóy." Halimbawà. ang pagkahumaling natin sa mga milagro at milagroso ay patunay na tayóy palá-kagát sa mistisismo, maging ang kahiná-hinalà o ang tunay na matalinhagà.

Kailán lamang, may bisita kaming nagsabi: batay dáw sa kaniyang binasa sa mga páhayagán, dalawáng puwersa pá (bukód sa pulitika) ang humuhubog sa mga pangyayari ngayón—relihiyón at ating karukhaán. Bayaang itó'y saliksikín ng mga makatà batay sa kaniláng katangi-tanging karanasan.

Mangyaring itó'y gawín sa katutubong wikà!